

*Kristina Kenstavičienė**
Mykolo Romerio universitetas

Karo prievolės konstituciniai pagrindai ir kai kurie ordinarinio teisinio reguliavimo konstitucingumo aspektai

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 139 straipsnis yra vienas iš valstybės gynimo konstitucinių pagrindų ir nustato valstybės gynimą piliečiams kaip teisę, tačiau kartu ir kaip pareigą. Šis Konstitucijos straipsnis palieka įstatymų leidėjui diskrecijos teisę įstatymu detalizuoti piliečių pareigos atlikti karo ar alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą įgyvendinimo tvarką. Dėl ginkluotųjų pajėgų pertvarkymo į profesionaliąją ir savanorių kariuomenę tampa aktualus klausimas dėl kai kurių ordinarinio reguliavimo nuostatų, susijusių su visuotine karo prievole, kuri šiuo metu nors ir sustabdyta, tačiau nėra panaikinta, konstitucingumo. Nors Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pasisakęs dėl karo prievolės sustabdymo konstitucingumo, tačiau tai nereiškia, kad visi su karo prievole susiję klausimai išnagrinėti. Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti visuotinės karo prievolės konstitucinį pagrindą ir kai kurių ordinarinio reguliavimo nuostatų, susijusių su visuotine karo prievole, konstitucingumą. Todėl nagrinėtinas klausimas, ar visuotinė karo prievolė, jeigu ji būtų įgyvendinama, atitinka konstitucinį asmenų lygiateisiškumo ir karinio teisingumo principus¹. Atitinkamai keliamas klausimas, kaip karo prievolę lemia konstitucinis valstybės apsaugos užtikrinimo tikslas. Dėl augančio kariuomenės panaudojimo užsienyje, tačiau mažėjančio karo prievolininkų poreikio nagrinėtina, ar visuotinės karo prievolės sustabdymas kaip gynybos reformos dalis toliau galima tam, kad būtų užtikrinta valstybės gynyba. Atsakant į išsikeltus klausimus bus atsižvelgta į gausią ir ilgametę Vokietijos konstitucinę doktriną, kurioje pateikiami Pagrindinio Įstatymo, kaip steigiamosios valdžios teisės akto, išaiškinimai, neabejotinai galintys padėti interpretuoti Lietuvos Konstitucijoje įtvirtintą (visuotinę) karo prievolę.

Įvadas

Karo prievolė, kai šauktiniai yra kviečiami atlikti nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą, Lietuvoje jau keleri metai nebevykdoma, tačiau tai nereiškia, kad ji niekada nebebus atnaujinta. Žvelgiant į ateitį ir ypač į

* *Kristina Kenstavičienė* – Mykolo Romerio universiteto Konstitucinės ir administracinės teisės instituto lektorė, doktorantė. Adresas korespondencijai: Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius. Tel. 8 5 2714546, el. paštas: k.kenstaviciene@mruni.eu.

¹ Reikia pastebėti, kad „karinio teisingumo“ terminas gali būti suprantamas dvejopai – kaip visuotinės karo prievolės lygiateisiškumas ir kaip specialaus karo lauko teismo vykdomas teisingumas. Tačiau šiame straipsnyje, atsižvelgiant į tyrimo objektą, bus remiamasi karinio teisingumo kaip visuotinės karo prievolės lygiateisiškumo samprata.

besikeičiančią geopolitinę ir valstybės išorinio saugumo aplinką neatmestina prielaida, kad Lietuvos Respublikos Seimas (toliau – Seimas) gali patvirtinti ir didesnę nei nulius ribinį privalomosios karo tarnybos karių skaičių. Tuomet būtų vėl realiai vykdoma karo prievolė, kuri šiuo metu Karo prievolės įstatymo pakeitimo įstatyme² (toliau – Karo prievolės įstatymas) egzistuoja daugiau tik kaip „išaldyta“, kartu „rezervinė“ norma.

Šiame straipsnyje nebus nagrinėjami privalomosios karo, savanoriškosios ar profesinės karo tarnybos privalumai ir trūkumai, apie kuriuos yra parašytas ne vienas vertingas straipsnis³. Bus bandoma analizuoti karo prievolę konstitucingumo aspektu, nes Lietuvos teisės mokslininkų darbų šiuo klausimu stinga⁴.

Atnaujinus karo prievolės vykdymą, kitas svarbus klausimas, su kuriuo susidurtume, – tai teisės į karo prievolės lygiateisiškumą, arba dar Vokietijos konstitucinėje ir mokslinėje doktrinoje vadinamo *karinio teisingumo principo* (vok. *der Grundsatz der Wehrerechtigkeit*) taikymo užtikrinimas. Atsakę į šį klausimą, priartėtume prie karo prievolės konstitucingumo, kai atlikti karo tarnybą yra pašaukiami ne visi valstybės piliečiai.

Teorinė tikimybė, kad privalomoji karo tarnyba gali būti atnaujinta verčia analizuoti, koks karo prievolės konstitucinis ir ordinarinis reguliavimas šiuo metu egzistuoja nacionalinėje teisėje, taip pat kaip naujojo Karo prievolės įstatymo nuostatos dera su Lietuvos Respublikos Konstitucija⁵ ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina. Atsižvelgiant į tai, kad karo prievolė yra įgyvendinama ne tik privalomosios, bet ir ją pakeičiančios alternatyviosios krašto apsaugos tarnybos pagrindu, straipsnyje bus analizuojama karo prievolė kaip privalomoji karo tarnyba.

Straipsnyje taip pat bus analizuojama gausi Vokietijos, kuri kaip ir Lietuva viena iš paskutiniųjų NATO valstybių įvykdė karo prievolės reformą, Federalinio Konstitucinio Teismo jurisprudencija⁶. Pirmasis Vokietijos Konstitucinio Teismo sprendimas⁷, susijęs su karo prievole, buvo priimtas dar 1960 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Konstitucinio Teismo doktrina nėra tokia sena ir

² Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymo pakeitimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2011-07-13, Nr. 86-4150.

³ Žr.: J. Novagrockienė, ed., *Profesionalioji kariuomenė: Vakarų šalių patirtis ir perspektyvos Lietuvoje*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005.

⁴ Žalimas D., „Karo ir alternatyvioji krašto apsaugos tarnyba“, žr.: Birmontienė T., *Lietuvos konstitucinė teisė*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992-11-30, Nr.: 33.

⁶ BVerfGE 12, 45; BVerfGE 38, 154; BVerfGE 48, 127; BVerfGE 69, 1; BVerfG, 2 BvL 2/02 v. 27. März 2002; 2 BvR 821/04 v. 17 Mai 2004.

⁷ BVerfGE 12, 45, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv012045.html#Opinion>, 2014 02 08.

gausi⁸. Todėl nagrinėdami Vokietijos oficialiąją konstitucinę doktriną galėtume žvelgiant į ateitį pagal analogiją analizuoti Lietuvos karo prievolės konstitucinį ir ordinarinį reguliavimą⁹. Lyginamoji analizė ne tik padėtų atrasti Lietuvos Konstitucijos aiškinimo panašumus ir (ar) skirtumus, bet ir surasti galimus atsakymus dėl esamo karo prievolės ordinarinio reguliavimo konstitucingumo.

Todėl pirmojoje straipsnio dalyje bus nagrinėjama, kaip konstitucinis valstybės saugumo užtikrinimo tikslas yra susijęs su visuotine karo prievole. Antrojoje dalyje – kai kurie karo prievolės konstitucinių pagrindų aspektai, t. y. konstitucinė karo prievolės samprata, kurią determinuoja karinio teisingumo konstitucinis reikalavimas. Trečioji dalis skirta pažvelgti į esamą karo prievolės ordinarinį reguliavimą ir pabandyti išanalizuoti kai kurias jo nuostatas konstitucingumo aspektu.

1. Konstitucinis valstybės apsaugos užtikrinimo tikslas ir ginkluotųjų pajėgų sudarymo ir išlaikymo pareiga

Kiekvienos valstybės karinio saugumo užtikrinimo poreikį, ko gero, galėtume palyginti su Abrahamo Haroldo Maslow pateikta žmogaus poreikių hierarchija¹⁰, kurioje pirmoje vietoje atsiduria su žmogaus buvimu *per se* susiję fiziologiniai poreikiai ir iš karto po jų eina su saugumu susiję poreikiai, skirti pirminiam poreikiui užtikrinti. Lygiai taip pat ir iš valstybės (ją sudarančios

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas „Dėl karių galimybės kreiptis į teismą“, *Valstybės žinios*. 2002-07-05, Nr. 69-2832;

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas „Dėl teisės aktų, susijusių su kariuomenės pertvarka, konstitucingumo“, *Valstybės žinios*. 2009-09-26, Nr. 115-4888;

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl tarptautinių karinių operacijų, pratybų ir kitų karinio bendradarbiavimo renginių“, *Valstybės žinios*. 2011-03-17, Nr. 32-1503.

⁹ Reikia pastebėti dar ir tai, kad karo prievolė Vokietijoje yra susijusi su stipriomis nacionalinėmis tradicijomis ir istorija (pvz., Šaltojo karo metu siekis suformuoti tokią kariuomenę, kuri būtų pajėgi atremti masinę sovietų ginkluotųjų pajėgų invaziją). O, kaip nurodo Tomas Jermalavičius, Didžiojoje Britanijoje ir Jungtinėse Valstijose karo prievolė egzistavo kaip laikinas atsakas į nacionalinio masto ypatingas situacijas ir grėsmes, o ne kaip nuolatinis gynybos politikos įrankis. Todėl šiose valstybėse, skirtingai nei Lietuvoje ar Vokietijoje, jau seniai funkcionuoja profesinės kariuomenės sistema ir prie to prisidėjo ne tik palanki valstybių teritorijų geografinė padėtis, apsaugojusi jas nuo tiesioginės užsienio ginkluotųjų pajėgų invazijos grėsmės, bet ir branduolinio ginklo atsiradimas, kuris, kaip teigia Morrisas Janowitzas, pakeitė strateginį ginkluotųjų pajėgų vaidmenį ir suteikė pagrindą kvestionuoti masinės kariuomenės reikalingumą. Žr.: Jermalavičius, T. *Karo prievolė Lietuvoje: orientyrai diskusijai*. Novagrockienė, J. ir kt., *Profesionalioji kariuomenė: Vakarų šalių patirtis ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p. 14; Janowitz, M. *US Forces and the Zero Draft*. *Adelphi Paper*, 1973, No. 94, p. 4.

¹⁰ Maslow A. H., A. „Theory of Human Motivation“, *Psychological Review*, 1943, 50(4): 370-396, <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>, 2014 07 10.

teritorijos, tautos ir valdžios) egzistavimo užtikrinimo kyla saugumo poreikis, kurio vienas iš būdų kaip tik ir yra valstybės karinė gynyba. Šį poreikį steigiamoji valdžia patvirtino konstituciškai, nustatydamą, kad „Lietuvos Respublika, [...], siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises ir laisves“ (Konstitucijos 135 str. 1 d.), kartu pavesdama įstatymų leidėjui detalizuoti krašto apsaugos organizavimą (Konstitucijos 139 str. 3 d.). Šis konstitucinis pavedimas įstatymų leidėjui apima ne tik pareigą suformuoti ginkluotąsias pajėgas, bet ir jas išsaugoti, garantuoti jų veiksmingą funkcionavimą. „Valstybės nepriklausomybė, teritorijos vientisumas, konstitucinė santvarka yra vienos svarbiausių konstitucinių vertybių, kurių apsauga yra prioritetinga valstybės valdžios ir visų piliečių priedermė. Šios pareigos vykdymo užtikrinimas yra valstybės saugumo garantija“¹¹. Todėl galima teigti, kad įstatymų leidėjas negali nei Konstituciją keičiant, nei paprastais įstatymais ar juo labiau įstatymo įgyvendinamaisiais teisės aktais panaikinti ginkluotąsias pajėgas, kaip valstybės egzistavimo, *inter alia*, konstitucinės santvarkos, garantą. Toks draudimas galiotų ir steigiamajai valdžiai, o bet koks mėginimas atsisakyti karinės valstybės gynybos būtų antikonstitucinis. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nurodė:

iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies kyla imperatyvas, kad Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna. [...] pagal Konstituciją negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigta bent viena iš Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą sudarančių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis¹².

Vadinasi, aptariamą draudimą panaikinti ginkluotąsias pajėgas sąlygoja poreikis puoselėti ir išsaugoti tai, ką tauta nustatė Konstitucijos preambulėje ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ 1 str. – valstybės nepriklausomybę¹³. Atsižvelgiant į tai, kad Konstitucija yra vientisas aktas, o jos normos ir principai sudaro darnią sistemą, taip pat ir vientisą krašto apsaugos konstitu-

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas „Dėl teisės akto, susijusių su kariuomenės pertvarka, konstitucingumo“. *Valstybės žinios*. 2009-09-26, Nr. 115-4888.

¹² „[...] išskyrus atvejį, kai Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka būtų keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 2 straipsnyje nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis“. Žr.: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymo“, TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

¹³ Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme rengiant bylą „Dėl teisės akto, susijusių su kariuomenės pertvarka, konstitucingumo“ (2009 m. rugsėjo mėn. 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2009-09-26, Nr. 115-4888) buvo gauti Krašto apsaugos ministerijos atstovų Dainiaus Žalimo bei Algimino Gutausko rašytiniai paaiškinimai, kuriuose taip pat pažymėta, kad karo prievolė yra susijusi su vienos iš svarbiausių konstitucinių vertybių – Lietuvos nepriklausomybės – gynimu, o valstybės pareiga užtikrinti šios vertybės atitinkamą gynimą.

cinio reguliavimo sistemą, iš Konstitucijos 3, 139, 141, 142 straipsnių nuostatų, „įstatymų leidėjui kyla pareiga nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad Lietuvos Respublika turėtų reguliarią, gerai organizuotą kariuomenę, pajėgią vykdyti konstitucines funkcijas“¹⁴.

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad iš Pagrindiniame Įstatyme¹⁵ įtvirtinto valdžių padalijimo ir juo paremtos konstitucinės santvarkos įstatymų leidėjas ir kompetentingos gynybos sistemos institucijos privalo nustatyti tokias priemones, kurios yra būtinos siekiant detalizuoti konstitucinį valstybės karinės gynybos principą. „Kokie teisės aktai ir išakymai yra būtini, kad pagal Konstituciją ir esamus sutartinius įsipareigojimus su sąjungininkais būtų užtikrinta funkcinis požiūriu veiksminga gynyba, šios institucijos remiantis plačiais politiniais svarstymais iš esmės sprendžia savo atsakomybę“¹⁶. Todėl „Bundesvero [ginkluotųjų pajėgų – aut. past.] sukūrimas bei veiksmingas funkcionavimas [...] turi konstitucinį statusą“¹⁷. Lietuvos Konstitucinis Teismas pavartojo platesnės prasmės terminą *valstybės apsaugos funkcija*, kuris taip pat suponuoja konstitucinį valstybės karinės gynybos principą: „valstybės apsaugos funkcijai, kuri apima konstitucinių vertybių, kaip prioritetinių, apsaugą, vykdyti yra reikalinga atskira institucinė sistema, sudaryta iš karinių ir sukarintų valstybės institucijų“¹⁸. Tai dar kartą patvirtina esant konstitucinį pagrindą sudaryti ir išlaikyti ginkluotąsias pajėgas, kaip priemonę valstybės karinei gynybai¹⁹.

Žvelgiant istoriškai, 1791 m. gegužės 3 d. pirmojoje Lietuvos ir Lenkijos (o kartu ir Europos) Konstitucijoje buvo nustatyta, kad „tauta privalo pati gin-

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas „Dėl teisės aktų, susijusių su kariuomenės pertvarka, konstitucingumo“, *Valstybės žinios*. 2009-09-26, Nr. 115-4888.

¹⁵ Das Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, <http://www.gesetze-im-internet.de/gg/BjNR000010949.html>, 2014 07 01.

¹⁶ „Welche Regelungen und Anordnungen notwendig erscheinen, um gemäß der Verfassung und im Rahmen bestehender Bündnisverpflichtungen eine funktionstüchtige Verteidigung zu gewährleisten, haben diese Organe nach weitgehend politischen Erwägungen in eigener Verantwortung zu entscheiden“, BVerfGE 48, 127, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv048127.html>, 2014 01 22.

¹⁷ „Einrichtung und Funktionsfähigkeit der Bundeswehr [...] haben verfassungsrechtlichen Rang“, BVerfGE 48, 127, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv048127.html>, 2014 01 22.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas „Dėl teisės aktų, susijusių su kariuomenės pertvarka, konstitucingumo“, *Valstybės žinios*. 2009-09-26, Nr. 115-4888.

¹⁹ Sutinkama ir kita nuomonė, kad Seimas, visgi, gali panaikinti ginkluotąsias pajėgas keisdamas Konstituciją. Tačiau šiuo metu (atsižvelgiant į esamą geopolitinę situaciją, tarptautinius įsipareigojimus, kurie atsiranda dėl narystės NATO) tokie svarstymai nėra realūs, daugiau utopiniai, nes, ko gero, tik esant visiškai taikai pasaulyje būtų galima galvoti apie valstybės apsaugos funkcijos išnykimą, *inter alia*, ginkluotųjų pajėgų konstitucinį panaikinimą.

tis nuo užpuolimų ir išsaugoti savo neliečiamumą²⁰. 1787 m. Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijos²¹ preambulėje formuluojama panašiai, kad „Mes, Jungtinių Valstijų Tauta, siekdami [...] organizuoti bendrą gynybą, [...]“ (angl. *We the People of the United States, [...] provide for the common defense, [...]*). Cituojamos nuostatos parodo tradicinę valstybės funkciją – visuomenės ir jos narių apsaugą nuo išorinių užpuolimų. „Valstybei, net ir jos rudimentinėse formose, niekada netrūko šios veiklos. Gynyba nuo bendrų išorinių pavojų visais laikais buvo veiksmingiausias motyvas sudarant galingus susivienijimus“²². Vadinasi, kalbėdami apie demokratinės valstybės vieną iš saugumo garantų – ginkluotąsias pajėgas, susiduriame su užduotimi ne tik konstituciškai, bet ir ordinariškai reglamentuoti klausimus, susijusius su šia ginkluota jėga. Tačiau ne tik turi būti nustatyti ginkluotųjų pajėgų tikslai, uždaviniai ir panaudojimo sąlygos, bet, pirmiausiai, reikia nuspręsti, kaip jos bus formuojamos – profesinės, savanoriškosios ar privalomosios karo tarnybos pagrindu.

Visuotinės karo prievolės istorija palyginti su žmonijos istorija yra gana trumpa. Nuo 1792 m. visų piliečių lygybės principu paremtos visuotinės karo prievolės prancūziškuoju pavyzdžiu²³ pasekė vėliau ir didžioji dalis Europos. Maždaug prieš porą šimtų metų Prūsijos vadai ir Carlas von Clausewitzas, susidūrę su revoliuciniais karais, buvo priversti keisti požiūrį į nusistovėjusius kovos būdus ir samdomą kariuomenę ir įgyvendinti karinę reformą, įvedant visuotinę karo prievolę, kartu likviduojant baudžiavą²⁴. Tačiau po Šaltojo karo dėl pasikeitusios saugumo aplinkos ne vienoje valstybėje buvo atlikta ginkluotųjų pajėgų reforma, nustatant kokybiškai kitokią jų sudėtį. Prie to prisidėjo ir narystė NATO, kuri paremta kolektyvinės gynybos principu, padedančiu geriau užtikrinti konstitucinių vertybių, *inter alia*, valstybės nepriklausomybės, apsaugą, nes karinio užpuolimo atveju valstybei suteikiamos papildomos kitų valstybių narių ginkluotosios pajėgos. Per pastaruosius kelerius metus daugelyje NATO valstybių yra atsisakyta ar sustabdyta privalomoji karo tarnyba, o ginkluotosios pajėgos formuojamos savanoriškosios ar profesinės karo tarny-

²⁰ „Die Nation ist sich selbst schuldig, sich gegen Überfälle zu verteidigen und ihre Unverletztheit zu bewahren“, K. Stern, *Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland: Staatsorgane, Staatsfunktionen, Finanz und Haushaltverfassung, Notstandsverfassung. Band II*. Verlag C. H. Beck München. 1980, p. 846.

²¹ Constitution of the United States, http://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm, 2014 07 01.

²² „Diese Tätigkeit und der ihr entsprechende Zweck haben dem Staate niemals, auch nicht in seiner rudimentärsten Form, gemangelt. Abwehr gemeinsamer äußerer Gefahr ist zu allen Zeiten das wirksamste Motiv zur Bildung machtvoller Verbände gewesen“, Jellinek G., *Allgemeine Staatslehre*, 3. Auflage, Berlin, 1924, p. 255.

²³ Stern, (20 išnaša) p. 880.

²⁴ Carl von Clausewitz, *Apie karą*, I dalis, (Versta iš vokiečių kalbos: Carl von Clausewitz, „Vom Kriege“, Ullstein-Verlag, Berlin. 1980), Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008, p. 5.

bos pagrindu. Iš 28 NATO valstybių tik penkiose (Danijoje, Estijoje, Graikijoje, Norvegijoje, Turkijoje) yra realiai vykdoma privalomoji karo tarnyba²⁵. Lietuva išsiskiria tuo, kad nors privalomoji karo tarnyba yra sustabdyta, tačiau palikta galimybė ją atnaujinti Seimui nustačius didesnę nei nulį ribinį karių skaičių.

Kaip jau minėta, jei pripažįstame, kad įstatymų leidėjas neturi teisės panaikinti ginkluotųjų pajėgų, tačiau turi plačią diskreciją nuspręsti dėl jų sudarymo tiek kiekybinės apimties, tiek ir struktūros prasme, tuomet kyla klausimas, kokios yra konstitucinės ribos minėtam sprendimui priimti. Todėl toliau bus analizuojami kai kurie karo prievolės konstitucinių pagrindų aspektai, padėsiantys atskleisti karo prievolės konstitucinę sampratą, kurią determinuoja konstitucinis lygiateisiškumo principas ir jo implikuojamas karinio teisingumo reikalavimas.

2. Karo prievolės konstitucinis pagrindimas

2.1. Karo prievolės konstitucinė samprata

Vokietijos mokslinėje²⁶ ir konstitucinėje doktrinoje²⁷ vienareikšmiškai pripažįstama, kad Pagrindinio Įstatymo 12a str. 1 d.²⁸ yra įtvirtinta *visuotinė* karo prievolė, kurios įgyvendinimui numatyti keli lygiaverčiai būdai: karo tarnyba (ginkluotosiose pajėgose, federalinėje pasienio apsaugos tarnyboje) ir alternatyvioji tarnyba civilinės gynybos junginyje. Be to, „visuotinė karo prievolė ir *valstybinės taikos gynybos principas* yra konstitucijos paskirti saugoti žmogaus orumo teisę ir laisvę, kaip ir teisę į gyvenimą fizinį neliečiamumą (nuo išorinės grėsmės)²⁹. Todėl bet kokie bandymai paneigti šiuos principus,

²⁵ Wehrpflicht international – ein Überblick, Wehrpflicht in der NATO, http://www.bundeswehr.de/portal/a/bwde/!ut/p/c4/HcZBD0AgDAXRs3gBunfnLdRdgSI_ECTQ2OtrzOQIQyd9NX5wseJuXGmnI2D-15rxFcVOHQMtgsSrOJI-eKkLW_yOkTTWpHyj1si0v6sdIAQ!!/, 2014 07 28.

²⁶ Žr.: R. Scholz, Art. 12a. Dürig, G.; Maunz; T. *Kommentar zum Grundgesetz*, <http://beck-online.beck.de/>, 2013 06 26. J. Fleischhauer, *Wehrpflichtarmee und Wehrgerechtigkeit: Die Verfassungsmäßigkeit der allgemeinen Wehrpflicht im Blickwinkel sicherheitspolitischer, gesellschaftlicher und demographischer Veränderungen*, Hamburg: Verlag Dr. Kovac, 2007; Blome T., *Das Grundrecht auf Wehrgleichheit*, Frankfurt am Main ; Berlin [u.a.]: Lang, 2012.

²⁷ BVerfGE 12, 45; BVerfGE 38, 154; BVerfGE 48, 127; BVerfGE 69, 1 ir t.t.

²⁸ „Vyrai, sulaukę aštuoniolikos metų amžiaus, gali būti įpareigojami tarnauti ginkluotosiose pajėgose, federalinėje pasienio apsaugos tarnyboje arba civilinės gynybos junginyje“.

²⁹ „Die allgemeine Wehrpflicht und das Prinzip der wehrhaften Friedensstaatlichkeit sind gerade von Verfassung wegen dazu berufen, das Recht und die Freiheit der allgemeinen Menschenwürde sowie das Recht auf Leben und körperliche Unversehrtheit (vor äußerer Bedrohung) zu schützen“, R. Scholz, Art. 12a. Dürig, G.; Maunz; T. *Kommentar zum Grundgesetz*, <http://beck-online.beck.de/>, 2013 06 26.

remiantis konstituciškai garantuojamu žmogaus orumu ar pagrindine teise į gyvybę ir fizinį neliečiamumą, negalimi³⁰.

Kaip jau minėta, Lietuvoje karo prievolės konstituciniai pagrindai pirmaisiai yra įtvirtinti Konstitucijos 139 str., kurio pirmoje dalyje nustatyta, kad „Lietuvos valstybės gynimas nuo užsienio ginkluoto užpuolimo – kiekvieno Lietuvos Respublikos piliečio teisė ir pareiga“. Ši formuluoatė suponuoja išvadą, kad visuotinė valstybės gynimo pareiga piliečiams atsiranda pereinant iš taikos į karo režimą³¹, tačiau tikrai neleidžia vienareikšmiškai spręsti esant visuotinę karo prievolę, kuri turi būti atliekama taikos metu. Be to, ir Lietuvos Konstitucinis Teismas aiškindamas 139 str. turinį³² nekonstatavo, kad yra visuotinė karo prievolė: „139 straipsnis negali būti interpretuojamas kaip reiškiantis, <...> kad kiekvieno piliečio pareiga yra atlikti tokią privalomąją karo tarnybą, kuri įstatymuose įvardyta kaip privalomoji pradinė karo tarnyba“. Suprantama, kad tokios pareigos nebus esant objektyvioms priežastims, pvz., neįgalumas, amžius ar pan., dėl kurių pilietis negalės atlikti savo konstitucinės pareigos, todėl yra nuo jos atleidžiamas.

Tame pačiame nutarime Lietuvos Konstitucinis Teismas nurodo, kad „konstitucinė privalomosios karo tarnybos samprata, įtvirtinta Konstitucijos 139 straipsnio 2 dalyje, negali būti tapatinama su Konstitucijos 141 straipsnyje vartojama tikrosios karo tarnybos sąvoka“, nes „tikroji karo tarnyba gali būti organizuota tiek profesinės, tiek savanoriškosios ar privalomosios karo tarnybos (arba kelių minėtų tarnybos rūšių) pagrindu“. Akivaizdu, kad Konstitucinis Teismas tokiu išaiškinimu ne tik atskyrė kartais gal ir tapatinamas dvi sąvokas, bet ir patvirtintino galimas tikrosios karo tarnybos įgyvendinimo formas, kurios Konstitucijoje *expressis verbis* nėra minimos. Privalomąją karo tarnybą, priskirtą prie vienos iš tikrosios karo tarnybos formų, įstatymų leidėjas gali alternatyviai pasirinkti šalia kitų karo tarnybos rūšių formuojant ginkluotąsias pajėgas.

Tačiau dėmesį atkreipia kita Konstitucinio Teismo tezė, esą „Konstitucijos 139 straipsnio 2 dalyje numatytas karo prievolės (privalomosios karo tarnybos) institutas, kurio formos Konstitucijos 139 straipsnio 2 dalyje *expressis verbis* nėra apibrėžtos“³³. Tokiu būdu Teismas šiame nutarime pirmą ir vie-

³⁰ BVerfGE 12, 45, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv012045.html#Opinion>, 2014 02 08.

³¹ Tačiau nebūtinai karo padėtis turi būti paskelbta, kaip tai numatyta 142 str., nes užsienio ginkluotos jėgos veiksmai prieš valstybę gali būti atlikti dar iki priimant kompetentingoms institucijoms sprendimus dėl karo padėties. Juo labiau, kad tokią teisę suteikia ir Konstitucijos 3 str. 2 d.

³² „Įstatymo nustatyta tvarka Lietuvos Respublikos piliečiai privalo atlikti karo ar alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą“.

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas „Dėl teisės aktų, susijusių su kariuomenės pertvarka, konstitucingumo“, *Valstybės žinios*. 2009-09-26, Nr. 115-4888.

nintelį kartą pripažino esant karo prievolę, tačiau ne jos *visuotinį* pobūdį (gal dėl to, kad šis klausimas nepateko į tyrimo dalyką). Visgi, abejotina, ar tikrai galima karo prievolę sutapatinti su privalomąją karo tarnyba, o taip pat, ar tikrai Konstitucijos 139 straipsnio 2 dalyje nėra *expressis verbis* visai jokių karo prievolės formų? Manytina, kad Lietuvos konstitucinėje doktrinoje vartojama formuluotė „privalomoji karo tarnyba“ ir Konstitucijos 139 straipsnio 2 dalyje minima ją pakeičianti alternatyvioji tarnyba iš esmės atitinka karo prievolės įgyvendinimą, todėl yra dvi karo prievolės įgyvendinimo formos. Žinoma, privalomosios karo tarnybos ir ją pakeičiančios alternatyviosios tarnybos formų (atlikimo būdų) Konstitucija, kaip jau minėta, nedetalizuoja. Kita vertus, karo prievolė ir privalomoji karo tarnyba nėra tas pats, tačiau abi sąvokos susijusios. Asmuo, esantis karo prievolinkas, ne būtinai atliks privalomąją karo tarnybą. Ir atvirkščiai asmuo, atliekantis privalomąją karo tarnybą, visuomet bus karo prievolinkas.

Kalbant apie *visuotinės karo prievolės* konstitucinę sampratą, autorės nuomone, Lietuvos Konstitucijos 139 straipsnio 2 dalies pasirinkta formuluotė „*piliečiai privalo* atlikti karo [...] tarnybą“ turi daugiau *visuotinio* požymio nei Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 12a str. 1 d. „*vyrų*, sulaukę aštuoniolikos metų amžiaus, *gali būti įpareigojami* tarnauti ginkluotosiose pajėgose [...]“. Pirmiausiai tokią išvadą suponuoja normos adresatai – piliečiai, vadinasi, nedaromos jokios išimtys lyties pagrindu kaip Vokietijoje, kurioje tokią pareigą turi atlikti tik vyrai. Antra, 139 str. 2 d. yra įtvirtinta kaip konstitucinis imperatyvas įstatymų leidėjui nustatyti piliečių pareigos atlikimo tvarką, o ne kaip Vokietijos Pagrindinio Įstatymo (12a str. 1 d.) įgalinanti norma nustatyti įpareigojamą.

Tačiau jeigu pritariame Lietuvos Konstitucinio Teismo pozicijai, kad Konstitucijos 139 str. nereiškia, kad kiekvienas pilietis turi pareigą atlikti privalomąją karo tarnybą, tuomet kyla klausimas, kaip tai dera su asmenų lygiateisiškumu (Konstitucijos 29 str.). Vadinasi, galima konstatuoti, kad kartu su karo prievolės konstituciniu pagrindu įstatymų leidėjui atsiranda dar viena užduotis – įveikti privalomosios karo tarnybos netikrumą ir įteigti, kad yra *visuotinė* karo prievolė, net jei ši karo tarnyba organizuojama šalia kitų tarnybos rūšių: profesinės ir (ar) savanoriškosios karo tarnybos. Kaip nurodo Thomas Blome`as, karinio teisingumo (lygiateisiškumo) „klausimas yra toks pats senas kaip ir ginkluotosios pajėgos“ (vok. *Diese Frage ist so alt wie die Bundeswehr*)³⁴. Deja, šis klausimas Lietuvos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarime taip pat nebuvo analizuotas, nes nepateko į tyrimo dalyką, tačiau tai

³⁴ T. Blome, *Das Grundrecht auf Wehrgleichheit*, Frankfurt am Main; Berlin [u.a.]: Lang, 2012, p. 1.

neriškia, kad yra mažiau aktualus. Todėl toliau svarbu nustatyti, kaip turi būti aiškinama ir suprantama karo prievolė, kad ji atitiktų minėtą karinio teisingumo principą, arba kaip karinio teisingumo principo reikalavimai determinuoja visuotinę karo prievolę.

2.2. Karo prievolė pagrįsta karinio teisingumo principu

Pagal Vokietijos Federacinės Respublikos federalinės gynybos ministerijos duomenis 2009 m. iš visų karo prievolinkų 70,5 proc. buvo atleisti nuo karo tarnybos remiantis karo tarnybos išimtimis. Tačiau tik 16,9 proc. atliko pradinę karinę tarnybą, nes iš visų karo prievolinkų 6,2 proc. nebuvo patikrinti, o 6,4 proc. nebuvo net pašaukti. Todėl iš viso 12,6 proc. laikomi *contra legem*. Galiausiai 83,1 proc. neatliko jokios pradinės karo tarnybos³⁵. Kad Lietuvoje taip pat trūksta karo prievolės visuotinumą, buvo pareikšta 2009 m., kai Konstituciniame Teisme rengiant bylą dėl teisės aktų, susijusių su kariuomenės pertvarka, konstitucingumo buvo gautas Seimo nario Juozo Oleko rašytinis paaiškinimas, kad „tarnauja tik apie 2 procentus visų jaunuolių, tinkamų atlikti privalomąją pradinę karo tarnybą“³⁶.

Ši empirinė išvada akivaizdžiai parodo, kad nors egzistuoja karo prievolė, vis dėlto ji yra ne visuotinė, kaip tai kyla iš konstitucijos, o tik „likusios dalies karo prievolė“ (vok. *Restwehrpflicht*)³⁷, nes net daugiau nei pusė prievolinkų neatlieka privalomosios karo tarnybos pareigos. O tai neteisinga karo prievolę atliekančių asmenų atžvilgiu. Karinė tarnyba ir kiti gynybiniai įsipareigojimai labai paveikia šauktinių asmeninių gyvenimą³⁸, nes dėl vykdomos tarnybos negalima pasirinkti profesijos, įgyt išsilavinimo, taip pat patiriami tam tikri šeimyniniai ar ekonominiai nepatogumai. Šios neteisybės jausmas verčia pažvelgti, ar tikrai nėra prieštaravimo konstituciniam visuotinės karo prievolės reikalavimui.

Karinio teisingumo principas yra pagrįstas idėja, kad karinės prievolės siekiamu tikslu – užtikrinti karinę valstybės gynybą – iš esmės kiekvienam piliečiui suteikiama gėrybė (pvz., nepriklausoma valstybė, kuri garantuos jo teises), todėl karinė prievolė yra visų piliečių pareiga. Kartu Vokietijos Kons-

³⁵ *Ten pat*, p. 140–141.

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas „Dėl teisės aktų, susijusių su kariuomenės pertvarka, konstitucingumo“, *Valstybės žinios*. 2009-09-26, Nr. 115-4888.

³⁷ Blome, (34 išnaša), p.157.

³⁸ BVerfGE 48, 127, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv048127.html>, 2014 01 22; BVerfGE 38, 154, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv038154.html>, 2014 01 22.

titucinis Teismas pažymėjo, kad visuotinė karo prievolė yra „bendrosios lygybės idėjos išraiška“ (vok. *ist Ausdruck des allgemeinen Gleichheitsgedankens*)³⁹, o „piliетinių pareigų lygybės konstitucinis reikalavimas formuoja karinį teisingumą“ (vok. *Verfassungsgebot der staatsbürgerlichen Pflichtengleichheit in Gestalt der Wehrgerechtigkeit*)⁴⁰. Akivaizdu, kad valstybėje karinės grėsmės akivaizdoje karo prievolinkas, atlikdamas karinę tarnybą, rizikuoja savo gyvybe, o nepašauktųjų tarsi pasigailima ir jie lieka apsaugoti nuo tokios grėsmės. Vadinasi, pagrindinės pareigos, *inter alia*, karo prievolė gali būti pagrįstos tik priklausomumu valstybinei bendruomenei ir kai atliekama tokios bendruomenės tikslais, kurie visiems jos nariams teikia naudą, todėl logiška, kad tokios pareigos turi būti visiems vienodai nustatytos. Šią idėją galima būtų išreikšti tokia schema:

Pareiga → Nauda visai bendruomenei → Lygybė → Visuotinumumas → Teisingumas

Kaip nurodė Vokietijos Konstitucinis Teismas, tik iš pareigų lygybės idėjos taip pat galima kildinti ir asmeninį karinį pasirengimą⁴¹. Atskiri šauktiniai tik tada bus pasiruošę priimti asmeninį pasiaukojimą bendruomenei, jei jie bus tikri, kad ši pareiga taip pat taikoma visiems kitiems piliečiams. Tiek Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 3 str. 1 d., tiek Lietuvos Konstitucijos 29 str., įtvirtinantys žmonių lygybės (lygiateisiškumo) principą, tampa, kaip nurodė Jensas Fleischhaueris, „pagrindinių pareigų struktūrinis elementas ir veikia kaip ‘kvaziaksesorinė norma’“⁴². Tai patvirtinta ir Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: „Konstitucinis asmenų lygybės įstatymui principas reikalauja, kad teisėje pagrindinės teisės ir pareigos būtų įtvirtintos visiems vienodai (<...> 1994 m. balandžio 18 d., 2000 m. birželio 30 d., 2008 m. rugsėjo 23 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai)“⁴³. „Iš esmės lygūs savavališkai negali būti laikomi nelygiais ir iš esmės nelygūs savavališkai negali būti laikomi vienodais“⁴⁴. Be to, pagrindinės pareigos taip pat kaip ir pagrindinės teisės yra

³⁹ BVerfGE 38, 154, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv038154.html>, 2014 01 22.

⁴⁰ BVerfGE 48, 127, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv048127.html>, 2014 01 22.

⁴¹ BVerfGE 48, 127, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv048127.html>, 2014 01 22.

⁴² „Ein Strukturelement der Grundpflichten und wirkt als ‘quasiaksesorische Norm’“, Fleischhauer J., *Wehrpflichtarmee und Wehrgerechtigkeit: Die Verfassungsmäßigkeit der allgemeinen Wehrpflicht im Blickwinkel sicherheitspolitischer, gesellschaftlicher und demographischer Veränderungen*, Hamburg: Verlag Dr. Kovac, 2007, p. 96.

⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas „Dėl nacionalinio investuotojo steigimo teisėtumo“, *Valstybės žinios*, 2009-03-05, Nr. 25-988.

⁴⁴ „Man darf nicht willkürlich wesentlich Gleiches ungleich und. wesentlich Ungleiches gleich behandeln“, BVerfGE 1, 208, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv001208.html>, 2014 07 05;

BVerfGE 4, 144, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv004144.html>, 2014 07 05.

„priešiškos privilegijoms“ (vok. *privilegienfeindlich*)⁴⁵. Todėl visiškai pritartina Fleischhauerio minčiai, kad pareigų lygybės postulato atsisakymas reikštų demokratijos principo atsisakymą ir kartu sugrįžimą prie klasinės visuomenės⁴⁶.

Tačiau asmenų lygybės principas nepaneigia galimybės įstatyme nustatyti nevienodą teisinį reguliavimą tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingose padėtyse, atžvilgiu. Visgi tokiam diferencijuotam teisiniui reguliavimui turi būti objektyvus pateisinimas arba juo siekiama pozityvių, visuomeniškai reikšmingų tikslų⁴⁷. Anot Vokietijos Konstitucinio Teismo sprendimas yra savavališkas, kai „akivaizdžiai objektyvūs pagrindai nebėra atpažįstami taip, kad pažeidžiamas visuotinis teisingumo jausmas“⁴⁸, atitinkamai „neatsižvelgiama į esminį visuotinį bendruomenės teisingumo supratimą“⁴⁹. Įstatymų leidėjas, reguliuodamas karo tarnybos santykius, ir kartu nustatydamas atleidimo nuo privalomosios karo tarnybos sąlygas, turi pagrįsti jas objektyviomis aplinkybėmis, kaip pavyzdžiui, amžius, sveikatos būklė ar pan., t. y. tokiomis aplinkybėmis, dėl kurių piliečiai negali atlikti tokios tarnybos⁵⁰. Todėl „siekiant išsaugoti piliečių lygybę ir karinį teisingumą, labai svarbu, kad pašaukimas nebūtų savavališkas“⁵¹. Pagal šią konstitucinę doktriną, ko gero, kiekvienas ordinarinis (nustatytas įstatyme) atleidimo nuo karo prievolės ar privalomosios karo tarnybos individualaus atidėjimo pagrindas būtų pateisinamas, nes beveik kiekvienam atleidimui ar atidėjimui būtų galima rasti objektyviai pagrįstą paaiškinimą⁵². Juo labiau, kaip jau minėta, remdamasis Konstitucija, įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją nuspręsti dėl karo prievolės, *inter alia*, jos išimčių.

Be to, ir Lietuvos mokslinėje doktrinoje⁵³ sutinkama idėja, kad siekiant išlaikyti karo prievolės visuotinumą išpūdį galima didinti išimčių sąrašą, trum-

⁴⁵ Fleischhauer, (42 išnaša), p. 96.

⁴⁶ *Ten pat*, p. 97.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas „Dėl nacionalinio investuotojo steigimo teisėtumo“, *Valstybės žinios*, 2009-03-05, Nr. 25-988.

⁴⁸ „Sächlich einleuchtende Gründe schlechterdings nicht mehr erkennbar sind, so daß ihre Aufrechterhaltung einen Verstoß gegen das allgemeine Gerechtigkeitsempfinden darstellen würde“, BVerfGE 3, 58, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv003058.html>, 2014 07 05.

⁴⁹ „Die fundierten allgemeinen Gerechtigkeitsvorstellungen der Gemeinschaft mißachtet werden“, BVerfGE 42, 64, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv042064.html>, 2014 07 05.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas „Dėl teisės akto, susijusių su kariuomenės pertvarka, konstitucingumo“, *Valstybės žinios*, 2009-09-26, Nr. 115-4888.

⁵¹ „Zur Wahrung der staatsbürgerlichen Gleichheit und Wehrgerechtigkeit ist es deshalb von entscheidender Bedeutung, daß die Einberufungen nicht willkürlich vorgenommen werden“, BVerfGE 48, 127, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv048127.html>, 2014 01 22.

⁵² Dėl tyrimo ribotumo, šiame straipsnyje nebus detaliau nagrinėjami atskiri atleidimo ar atidėjimo pagrindai, nes tokiai analizei reikėtų skirti atskirą straipsnį.

⁵³ R. Šapronas, „Ar vis dar reikia Lietuvai šauktinių karių?“, žr.: J. Novagrockienė, red., *Profesionalioji kariuomenė: Vakarų šalių patirtis ir perspektyvos Lietuvoje*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p. 44.

pinti privalomosios karo tarnybos laiką ar išplėsti alternatyvios krašto apsaugos tarnybos galimybes. Karinio teisingumo principas reikalauja pakankamo norminių karo prievolės išimčių nustatymo⁵⁴. Pagal Konstitucinio Teismo doktriną tai reiškia, kad „išimčių nustatymas gali išsiplėsti tik iki griežtai apriboto ir suprantamo asmenų rato, kuris dabar kaip tik ir yra, o ateityje išsiplėsti tik iki tokių atvejų, kurių praktikoje turi būti ne per daug“⁵⁵. Jei visuotinės karo prievolės išimčių atvejų skaičius nėra nuoseklus, suprantamo ir nuspėjamo dydžio, gynybos pajėgumams sukuriama rimtas pavojus dėl nuolat augančio išimčių skaičiaus ir negalėjimo gynybos padėties metu tuos nuostolius (karo prievolininkų trūkumą) išlyginti⁵⁶. Tačiau, kaip nurodo Fleischhaueris, su tuo negali būti kovojama karo atveju esamą teisinį reguliavimą nesunkiai pakeičiant⁵⁷ (teisinis reguliavimas turi būti stabilus), nes jei jau taikos metu karo prievolininkų skaičius lemiamai sumažėja dėl karo prievolės išimčių (ar karo tarnybos atidėjimo), tai kartu ir valstybės gynybos (ginkluotųjų pajėgų) gebėjimai susilpnėja, tuomet tai neišvengiamai daro įtaką karo padėties ar karinės grėsmės atveju.

Karinis teisingumas taip pat tik gana siaurose ribose leidžia reguliuoti karinės tarnybos trukmę. Karinės tarnybos trukmė, kuri nors konstituciškai yra įstatymų leidėjo diskrecijoje, bet kuriuo atveju negali būti matuojama bet kaip, vien įstatymų leidėjo nuožiūra ar tik dėl karinio teisingumo subalansavimo, visuotinės karo prievolės užtikrinimo priežasties. Sprendimas sumažinti pradinės karinės tarnybos trukmę, kad būtų galima daugiau karo prievolininkų pašaukti, konstitucingas būtų tuo atveju, jei būtų surasta pusiausvyra su kitomis konstitucinėmis vertybėmis (pvz., valstybės ūkio (ekonominis) pajėgumas, kolektyvinio saugumo garantas, atsirandantis dėl narystės NATO) ir įvertinta geopolitinė situacija, valstybės išorinio saugumo aplinka. Kaip teisingai nurodo Rupertas Scholzas, nustatant karinės tarnybos laiko trukmę „įstatymų leidėjas privalo užtikrinti, kad bus atitinkamai paveikiama saugumo padėtis, kad bus užtikrintas Bundesvero funkcionavimas ir kad net ir atskiri šauktiniai gaus kvalifikaciją, kuri suteiks jiems karinių įgūdžių“⁵⁸. Todėl atsiranda konstituciškai pagrįstas reikalavimas karo prievolininkus, kurie ginkluoto užpuolimo

⁵⁴ Žr.: BVerfGE 38, 154 <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv038154.html>, 2014 01 22.

BVerfGE 48, 127, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv048127.html>, 2014 01 22.

⁵⁵ „Die Ausnahmebestimmung erstreckt sich nur auf einen eng begrenzten und überschaubaren Personenkreis. Dieser Kreis steht bereits in der Gegenwart fest und vermag sich in der Zukunft nur noch auf solche Fälle zu erweitern – die in der Praxis nicht allzu zahlreich sein dürften“, BVerfGE 38, 154, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv038154.html>, 2014 01 22.

⁵⁶ BVerfGE 38, 154, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv038154.html>, 2014 01 22.

⁵⁷ Fleischhauer, (42 išnaša), p. 88.

⁵⁸ „Der Gesetzgeber muß dafür Sorge tragen, daß der sicherheitspolitischen Lage entsprechend gehandelt wird, daß die Funktionsfähigkeit der Bundeswehr gesichert wird und daß auch der einzelne Wehrdienstleistende eine Qualifikation erhält, die ihn wehrtüchtig macht“, Scholz, (26 išnaša).

atveju rizikuoja savo gyvybe dėl savo valstybės ir jos apsaugos, ne tik tinkamai apginkluoti, bet ir per karinę tarnybą suteikti reikiamus karinius mokymus, garantuojančius individualų karių veiksmingumą gynyboje.

Galiausiai, reikia pastebėti, kad, jei karinio teisingumo principas (jo implikuoti reikalavimai: 1. karinė prievolė yra visų piliečių pareiga, 2) atleidimo nuo karo prievolės ar privalomosios karo tarnybos individualaus atidėjimo pagrindai turi būti pagrįsti objektyviomis aplinkybėmis, dėl kurių piliečiai negali atlikti privalomosios karo tarnybos, 3) karinės tarnybos laiko trukmė turi užtikrinti tinkamą šauktinio parengimą, o kartu prisidėti prie ginkluotųjų pajėgų veiksmingumo) dėl kokių nors priežasčių nebegali būti užtikrinamas, tuomet visuotinę privalomąją karo tarnybą reikėtų sustabdyti, o ginkluotąsias pajėgas formuoti profesinės ir savanoriškosios karo tarnybos pagrindu. Visgi šios išvados nereikėtų absoliutinti, kadangi įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją reglamentuoti krašto apsaugos sistemos organizavimą ir visuotinę karo prievolę, įvertinus galimas grėsmes valstybės saugumui, ne būtinai turi būti įgyvendinama atliekant privalomąją karo tarnybą, tačiau apie tai detaliau šio straipsnio 3. dalyje.

Išsiaiškinus, kad kariniam teisingumui svarbu karo prievolės išimtis (ar karo tarnybos atidėjimus) pagrįsti objektyviomis aplinkybėmis, dėl kurių piliečiai negali atlikti privalomosios karo tarnybos, ir kad konstituciškai karinės tarnybos trukmės negalima nustatyti tik dėl karinio teisingumo, *inter alia* visuotinės karo prievolės subalansavimo, toliau svarbu išsiaiškinti, kokia yra karo prievolinių atranka, nustatyta ordinariniuose teisės aktuose, ir kaip ji dera su konstituciniu asmenų lygiateisiškumo principu. Nustačius karinio teisingumo pažeidimą, kartu būtų galima spręsti ir dėl vykdomos karo prievolės nekonstitucingumo.

3. Karo prievolė ordinariniuose teisės aktuose

Šiuo metu Karo prievolės įstatymas numato, kad į privalomąją pradinę karo tarnybą (nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą karo arba bazinius karinius mokymus, 4 str. 1 d.) karo prievolinkai kviečiami, jei Seimas patvirtina didesnę nei nulį karių ribinį skaičių (6 str. 1 d.). Iš pradžių karo prievolinkai kviečiami savanoriškumo pagrindais, ir tik jų pritrūkus iš eilės pašaukiami noro nepareiškę karo prievolinkai, kurie naudojantis kompiuterių programa atsitiktine tvarka įrašomi į karo prievolinių sąrašą (6 str. 4–5 d., 9 str. 4–5 d.). Tokia tvarka suponuoja, kad ginkluotosios pajėgos yra formuojamos remiantis karinio personalo poreikiu. Tačiau čia taip pat negali būti jau anksčiau aptarto karinio teisingumo pažeidimo.

Kaip yra konstatavęs Vokietijos Konstitucinis Teismas, „jei galinčių atlikti karinę tarnybą ir prieinamų šauktinių yra daugiau nei būtinas kariuomenės personalo poreikis, lygybės principas nėra pažeidžiamas, jei ne visi tų pačių gimimo metų šauktiniai pašaukiami atlikti pradinės karinės tarnybos“⁵⁹. Negalima sutikti su Thomo Blome`o nuostata, kad „optimalus ginkluotųjų pajėgų personalo poreikio padengimas nepagrįstas skirtumais tarp pašauktų ir nepašauktų asmenų“⁶⁰, kadangi Teismas nurodė, kad reikia remtis kariuomenės reikalavimais, susijusiais su atrankos kriterijais, kaip antai specialaus kvalifikacinio egzamino rezultatai arba tinkamumo laipsnis⁶¹. Visgi manytina, kad tokie atrankos kriterijai kaip ir atleidimo nuo karo prievolės ar karo tarnybos atidėjimo pagrindai turi būti aiškiai nustatyti įstatyme, o ne taikomi savavališkai nutarus.

Iš Karo prievolės įstatymo nėra vienareikšmiškai aišku, ar prieš sudarant minėtą sąrašą karo prievolinkų tinkamumas privalomajai pradinei karo tarnybai patikrinamas ar ne. Visgi, 6 str. 6 d. ir 9 str. 6 d. leidžia manyti, kad toks patikrinimas atliekamas tik po to, kai atsitiktine tvarka pasirenkami karo prievolinkai, nes skirti atlikti privalomąją pradinę karo tarnybą galima tik teisės aktų nustatyta tvarka patikrinus jų sveikatą ir nustačius, kad jie yra tinkami atlikti minėtą tarnybą.

Pagal Krašto apsaugos ministro 2011 m. spalio 13 d. įsakymą Nr. V-1154 „Dėl šaukimo į privalomąją pradinę karo tarnybą tvarkos aprašo patvirtinimo“⁶² taip pat numatyta, kad iš pradžių yra sudaromas bendras einamųjų metų karo prievolinkų sąrašas. Po to naudojantis kompiuterių programa iš minėto sąrašo atsitiktine tvarka atrenkamas tam tikras pagal specialią formulę apskaičiuotas karo prievolinkų, kurie surašomi į preliminarų šaukiamų karo prievolinkų sąrašą, skaičius. Ir tik tada patikrinama kandidatų pagal pastarąjį sąrašą sveikatos būklė ir įvertinamas tinkamumas atlikti privalomąją pradinę karinę tarnybą. Patikrinti ir pripažinti tinkamais tarnybai karo prievolinkai vėl naudojantis kompiuterių programa surašomi atsitiktine tvarka į sąrašą, iš kurio būtų skiriami atlikti nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą ar dalyvauti baziniuose kariniuose mokymuose, jeigu nepareikštų noro tarnauti pakankamas skaičius karo prievolinkų.

Viena vertus, kaip minėta, ši tvarka suponuoja, kad ginkluotosios pajėgos yra formuojamos remiantis karinio personalo poreikiu. Kita vertus, pa-

⁵⁹ „Sind mehr wehrdienstfähige und auch verfügbare Wehrpflichtige vorhanden als nach den Personalanforderungen der Truppe benötigt werden, so wird der Gleichheitssatz nicht schon dadurch verletzt, daß nicht alle Wehrpflichtigen eines Geburtsjahrgangs zur Ableistung des Grundwehrdienstes herangezogen werden“, BVerfGE 48, 127, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv048127.html>, 2014 01 22.

⁶⁰ „Optimaler Deckung des Personalsbedarfs der Bundeswehr erklärt sich aber nicht aus der Verschiedenheit der herangezogenen bzw. nicht nicht herangezogenen Personen“, Blome, (26 išnaša), p. 148.

⁶¹ BVerfGE 48, 127, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv048127.html>, 2014 01 22.

⁶² Krašto apsaugos ministro 2011 m. spalio 13 d. įsakymas Nr. V-1154 „Dėl šaukimo į privalomąją pradinę karo tarnybą tvarkos aprašo patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2011-10-25, Nr. 128-6098.

stebėtina, kad tokiu teisiniu reguliavimu galimai pažeidžiamas konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas, nes karo prievolinkų pasirinkimą iš pradžių nulemia tik atsitiktinumas, o ne siekis ginkluotąsias pajėgas suformuoti tinkamiausiais kariais, pritaikius fizinių gebėjimų ar sveikatos tinkamumo atrankos kriterijus. Todėl manytina, kad toks teisinis reguliavimas, kai ne visų karo prievolinkų, esančių bendrame einamųjų metų karo prievolinkų sąraše (po to, kai pritaikomi atleidimo nuo karo prievolės ar privalomosios karo tarnybos individualaus atidėjimo pagrindai, kurie yra objektyviai pagrįsti, t. y. remiasi aplinkybėmis, dėl kurių piliečiai negali atlikti tokios tarnybos), būtų patikrintas tinkamumas dalyvauti minėtuose mokymuose, galimai pažeidžia asmenų lygiateisiškumo principą (Konstitucijos 29 str.) ir su juo susijusį kariuonio teisingumo principą.

Atsižvelgdamas į Seimo nustatytus karių ribinius skaičius, nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą atliksiančių ar baziniuose kariniuose mokymuose dalyvausiančių karių skaičių atitinkamiems kalendoriniams metams nustato krašto apsaugos ministras. Kol kas iki 2020 m. nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą atliksiančių karių skaičius yra nulis, o nuo 2012 m. baziniuose kariniuose mokymuose dalyvausiančių – nuo 700 iki 1000 karių. Lentelėje pateikiami numatyti ir faktiniai tarnavusių karių skaičiai atitinkamais metais:

1 lentelė. Karių, dalyvavusių baziniuose kariniuose mokymuose, skaičius

	2011 m.	2012 m.	2013 m.
Seimo patvirtintas karių, dalyvaujančių baziniuose kariniuose mokymuose, skaičius*	500–700	700–1000	700–1000
Krašto apsaugos ministro nustatytas karių, dalyvaujančių baziniuose kariniuose mokymuose, skaičius**	-	-	700
Faktinis karių, dalyvavusių baziniuose kariniuose mokymuose, skaičius***	481	613	634

*Lietuvos Respublikos principinės kariuomenės struktūros 2013 metais, planuojamos principinės kariuomenės struktūros 2018 metais nustatymo, krašto apsaugos sistemos karių ribinių skaičių ir statutinių valstybės tarnautojų ribinio skaičiaus 2013 metais ir 2018 metais patvirtinimo įstatymas, Valstybės žinios, 2012-10-31, Nr. 126-6325;

Lietuvos Respublikos principinės kariuomenės struktūros 2012 metais, planuojamos principinės kariuomenės struktūros 2017 metais nustatymo, krašto apsaugos sistemos karių ribinių skaičių ir statutinių valstybės tarnautojų ribinio skaičiaus 2012 metais ir 2017 metais patvirtinimo įstatymo 2 ir 3 straipsnių pakeitimo įstatymas, Valstybės žinios, 2012-07-04, Nr. 78-4019;

Lietuvos Respublikos principinės kariuomenės struktūros 2011 metais, planuojamos principinės kariuomenės struktūros 2016 metais nustatymo, krašto apsaugos sistemos karių ribinių skaičių ir statutinių valstybės tarnautojų ribinio skaičiaus 2011 metais ir 2016 metais patvirtinimo įstatymas, Valstybės žinios, 2011-07-13, Nr. 86-4171.

**Krašto apsaugos ministro 2012 m. lapkričio 15 d. įsakymas Nr. V-1274 „Dėl karo prievolinkų šaukimo į privalomąją pradinę karo tarnybą 2013 metais“, Valstybės žinios, 2012-11-22, Nr. 135-6927.

***Krašto apsaugos sistemos personalo skaičiaus pokytis, http://www.kam.lt/lt/personalo_politika_512/skaiciai_ir_faktai_537.html, 2014 07 31.

Iš lentelės matyti, kad tikrovė neatitinka ordinarinių teisės aktų. Baziniuose kariniuose mokymuose, kurie yra vienas iš privalomosios pradinės karo tarnybos atlikimo būdų, pareiškia norą atlikti tarnybą mažiau nei nustatyta Krašto apsaugos ministro norma. Pagal aptartą teisinį reguliavimą, nuo 2011 m. kasmet papildomai turėjo būti pašaukta 19–87 karių⁶³. Jei tendencija išliks tokia pati, pagal įstatymą 2016 m. karių, dalyvaujančių baziniuose kariniuose mokymuose, turės būti nuo 1000 iki 1200, todėl skirtumas tarp *de jure* ir *de facto* gali būti gerokai didesnis. Tačiau teisinis reguliavimas negali būti savitiksliis, jis turi daryti realų poveikį atitinkamiems santykiams. Vadinas, susiduriama su įstatymo (ordinarinių) normų neįgyvendinimu. Viena vertus, piliečiai nesinaudoja jiems suteikta teise (būti parengtiems valstybės gynybai), kita vertus valstybės kompetentingos institucijos netaiko įstatymo (ordinarinių) normų, t. y. neįpareigoja piliečių vykdyti pareigos (dalyvauti baziniuose kariniuose mokymuose, kad būtų pasirengę vykdyti konstitucinę pareigą ginti valstybę esant ginkluotam užpuolimui).

Lietuvos Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad „įstatymais reguliuojant karo tarnybos organizavimą turi būti užtikrintas Konstitucijos 139 straipsnio 2 dalyje numatytas karo prievolės (privalomosios karo tarnybos) institutas“⁶⁴. Be to, Konstitucijos 139 straipsnio 1 dalis, 142 straipsnis suponuoja, kad paskelbus mobilizaciją, taip pat ir užsienio ginkluoto užpuolimo atveju, piliečiams kyla konstitucinė pareiga atlikti privalomąją karo tarnybą⁶⁵. Vadinas, karo prievolės institutas negali būti panaikintas, tačiau taikos metu, t. y. įvertinus galimas grėsmes valstybės saugumui, gali būti sustabdytas⁶⁶ ir vykdomas savanoriškumo pagrindu, kaip pavyzdžiui Vokietijoje⁶⁷, ir tai atitiktų aptartą karinio teisingumo principą. Todėl būtų galima svarstyti, ar tikslinga nustatyti karių, kviečiamų atlikti privalomąją pradinę karinę tarnybą, ribinius skaičius,

⁶³ Kita vertus, kol savanoriškai dalyvaujančių baziniuose kariniuose mokymuose (kartu atliekančių konstitucinę karo prievolę) karių skaičiaus trūkumas yra gana nedidelis, galima pateisinti nepriimamo sprendimo privalomai kviešti atlikti konstitucinę karo prievolės (dalyvauti baziniuose kariniuose mokymuose) pareigą.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas „Dėl teisės aktų, susijusių su kariuomenės pertvarka, konstitucingumo“, *Valstybės žinios*. 2009-09-26, Nr. 115-4888.

⁶⁵ *Ten pat*.

⁶⁶ Beje, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pasisakęs dėl karo prievolės sustabdymo konstitucingumo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarime „Dėl teisės aktų, susijusių su kariuomenės pertvarka, konstitucingumo“, *Valstybės žinios*. 2009-09-26, Nr. 115-4888.

⁶⁷ Galima paminėti, kad pagal Vokietijos Karo prievolės įstatymo § 2 yra numatyta, kad nuostatos, susijusios su visuotinės karo prievolės įgyvendinimu (nuo § 3 iki § 53), galioja įtemptos ir gynybos padėties metu. Visgi karo prievolinkas gali savanoriškai atlikti karo tarnybą pasirinktu būdu pagal įstatymą (§ 4 (3)). Žr.: Wehrpflichtgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 15. August 2011 (BGBl. I S. 1730), das zuletzt durch Artikel 2 Absatz 8 des Gesetzes vom 3. Mai 2013 (BGBl. I S. 1084) geändert worden ist, <http://www.gesetze-im-internet.de/wehrpflg/BJNR006510956.html>, 2014 07 28.

kai tokia tarnyba paremta savanoriškumu ir karo prievolinkai privalomai nepašaukiami trūkumui padengti. Kita vertus įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su krašto apsaugos, *inter alia*, kariuomenės organizavimu, turi atsižvelgti ir į kitas konstitucines vertybes, tokias kaip valstybės ūkio (ekonominį) pajėgumą ar kolektyvinio saugumo garantą, atsirandantį dėl narystės NATO ir tarp šių Konstitucijos ginamų gėrių atrasti pusiausvyrą. Kaip ne kartą nurodė Konstitucinis Teismas, Seimas negali nereaguoti į tokį esminį valstybės ekonominės ir finansinės būklės pakitimą, kai dėl ypatingų aplinkybių valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, kuri lemia situaciją, kai valstybei dėl objektyvių priežasčių gali pritrūkti lėšų valstybės funkcijoms vykdyti⁶⁸, *inter alia*, suformuoti gerai organizuotą ir parengtą kariuomenę, pajėgią ginti valstybę nuo užsienio ginkluoto užpuolimo, ar vykdyti priimtus tarptautinius įsipareigojimus, susijusius su naryste NATO. Taigi, Seimas, įvertinęs visuomenės ir valstybės reikmes, galimybes ir tvirtindamas valstybės biudžetą įstatymu, numato krašto apsaugai skirti tam tikrą sukauptų nacionalinių pajamų dalį, kuri leis suformuoti ginkluotąsias pajėgas remiantis, kaip minėta, karinio personalo poreikiu, todėl nebūtinai suteiks galimybę visiems piliečiams atlikti privalomąją karo tarnybą⁶⁹, kaip vieną iš visuotinės karo prievolės įgyvendinimo formų.

Gali pasirodyti, kad yra užkertamas kelias piliečiui įgyti tam tikra (bazi- ni) karinį parengimą, tačiau ginti valstybę galima ne vien tik ginklu ir, kaip nurodė Konstitucinis Teismas, „pasirengimas ginti valstybę yra gana plati sąvoka“, kuri „negali būti suprantamas tik kaip tarnyba kariniam parengimui įgyti“⁷⁰. Atsižvelgiant į tai, kad šaukimas atlikti privalomąją karo tarnybą yra tik viena iš mobilizacijos užtikrinimo priemonių, įstatymų leidėjas privalo nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, kuriuo būtų sudarytos teisinės prielaidos piliečius,

⁶⁸ Žr.: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“, *Valstybės žinios*, 2006-03-31, Nr. 36-1292; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas „Dėl policijos pareigūnų gyvybės ir sveikatos privalomojo draudimo valstybės biudžeto lėšomis“, *Valstybės žinios*, 2007-11-24, Nr. 121-4965, atitaisymas – 2007-12-01, Nr. 125; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas „Dėl bylos nutraukimo“, *Valstybės žinios*, 2007-11-17, Nr. 118-4830; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas „Dėl apmokėjimo už darbą vidaus tarnybos sistemos pareigūnams“, *Valstybės žinios*, 2009-12-15, Nr. 148-6632.

⁶⁹ Lietuvos Konstitucinis Teismas nurodė, kad valstybės biudžeto planavimo, visuomenės ir valstybės poreikių įvertinimo, jų subalansavimo su visuomenės ir valstybės galimybėmis yra socialinio ir ekonominio tikslingumo klausimai (kurie remiasi politine valia ir sprendimu), bet ne valstybės biudžeto įstatymo atitikties Konstitucijai klausimas. Žr.: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas „Dėl valstybės ir savivaldybių biudžetų rodiklių“, *Valstybės žinios*, 2002-01-18, Nr. 5-186.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas „Dėl teisės aktų, susijusių su kariuomenės pertvarka, konstitucingumo“, *Valstybės žinios*. 2009-09-26, Nr. 115-4888.

net ir neatliekančius tikrosios karo tarnybos, iš anksto tinkamai parengti ginti valstybę (taip pat paskelbus mobilizaciją). Tai būtų suderinama su visuotinės karo prievolės samprata, determinuojama karinio teisingumo principo. „Šalies gynybos poreikiai [įvertinus valstybės ekonominį pajėgumą ir tarptautinius įsipareigojimus, susijusius su naryste NATO – aut. past.] ir priemonės gali būti labai įvairūs, <...>. Ta įvairovė lemia ir piliečių parengimo ginti valstybę konkrečių būdų įvairovę“, nustatoma karo tarnybos ir piliečių parengimo ginti valstybę sistema apima privalomosios karo tarnybos institutą⁷¹. Tai sąlygoja ne tik Konstitucijos 139 str. 1 d., bet ir 3 str. 2 d.

Kita vertus, Lietuvos Konstitucinis Teismas dar 2009 m. atsižvelgdamas į tai, kad šaukimas į privalomąją pradinę karo tarnybą 2013 ir 2014 metais atidedamas, suformulavo Seimui konstitucinį pavedimą „iki to laiko įstatymuose įtvirtinti kitokius nei privalomoji pradinė karo tarnyba konkrečius piliečių parengimo ginti valstybę nuo užsienio ginkluoto užpuolimo būdus, jų įgyvendinimo tvarką ir pan.“⁷².

Kaip minėta, dabar Karo prievolės įstatyme numatyta, kad privalomoji pradinė karo tarnyba gali būti atliekama vienu iš šių būdų: 1) atliekant nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą; 2) dalyvaujant baziniuose kariniuose mokymuose; 3) dalyvaujant jaunesniųjų karininkų vadų mokymuose. Akivaizdu, kad atliktas tik formalus įstatymo pakeitimas – anksčiau galiojusi privalomoji pradinė karo tarnyba pakeista į nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą ir jos karių ribinis skaičius vis tiek yra 0, todėl ji realiai nevykdoma. Prieš tai nagrinėta situacija dėl bazinių karinių mokymų, kai karo prievolinkai vis tiek nėra privalomai pašaukiami, tik parodo, kad įstatymų leidėjas kol kas neįgyvendino jam skirtos konstitucinės pareigos: „nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad būtų sudarytos teisinės prielaidos tinkamai parengti pilietį vykdyti [...] konstitucinę priedermę“ – ginti Lietuvos valstybę nuo užsienio ginkluoto užpuolimo (inter alia mobilizacijos atveju), kaip tai numatyta Konstitucijos 3 str. 2 d. ir 139 str. 1 d., nes priešingu atveju „kiltų nepamatuotai didelė grėsmė piliečių, pašauktų ginti savo šalį nuo užsienio ginkluoto užpuolimo, bet tam tinkamai neparengtų, sveikatai ir (ar) gyvybei“, be to, „tokie piliečiai negalėtų atlikti iš Konstitucijos jiems kylančios priedermės [...] ir taip būtų paneigta Konstitucijos 139 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta pareiga“⁷³.

Krašto apsaugos ministro 2010 m. rugpjūčio 23 d. įsakymu Nr. V-873 patvirtinta Lietuvos Respublikos piliečių rengimo ginkluotai valstybės gyny-

⁷¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas „Dėl teisės akto, susijusio su kariuomenės pertvarka, konstitucingumo“, *Valstybės žinios*. 2009-09-26, Nr. 115-4888.

⁷² *Ten pat.*

⁷³ *Ten pat.*

bai strategija, deja, neatitinka reikalavimo įstatymu reglamentuoti konkrečius piliečių parengimo ginti valstybę nuo užsienio ginkluoto užpuolimo būdus, jų įgyvendinimo tvarką ir pan. Todėl šia apimtimi Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas vis dar yra neįgyvendintas.

Šį straipsnį norėtusi užbaigti apibendrinančia Romano Herzogo⁷⁴ mintimi:

Karo prievolė taip giliai įsibrauna į individualias jaunų piliečių laisves, kad demokratinė teisinė valstybė gali tik tada jos reikalauti, kai to iš tiesų prašo valstybės išorinis saugumas. Todėl ji [karo prievolė – aut. past.] nėra universalus amžinas principas, tačiau yra taip pat priklausoma nuo konkrečios saugumo padėties. Jos palikimas, sustabdymas arba panaikinimas, taip pat pradinės karinės tarnybos trukmė turi būti pagrįsti saugumo politika⁷⁵.

Išvados

Įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą sudaryti ginkluotąsias pajėgas, kurių pirminė funkcija – ginti valstybę nuo užsienio ginkluoto užpuolimo, todėl draudžiama panaikinti ginkluotąsias pajėgas, kaip valstybės egzistavimo garantą. Įstatymų leidėjas taip pat turi plačią diskreciją reglamentuoti krašto apsaugos sistemos organizavimą, *inter alia*, nustatyti karo tarnybos rūšis, išsaugant karo prievolę ir dvi jos įgyvendinimo formas (privalomąją karo tarnybą ir alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą), reikalavimus karo tarnybos subjektams, atidėjimo ar atleidimo nuo privalomosios karo tarnybos sąlygas ir pan.

Lietuvos Konstitucijoje visuotinę karo prievolę suponuoja Konstitucijos 139 str. 2 d. ir 29 str. (asmenų lygiateisiškumas) ir yra kaip pilietinių pareigų lygybės išraiška, kartu įkūnijanti karinį teisingumą. Konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo implikuojamas karinis teisingumas būtų pažeistas įstatymų leidėjui nustatant atleidimo nuo karo prievolės (privalomosios karo tarnybos individualaus atidėjimo) pagrindus, nepagrįstus objektyvumo kriterijumi (aplinkybėmis, dėl kurių pilietis negali atlikti tokios tarnybos). Todėl

⁷⁴ Buvęs Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjas, Vokietijos Federacinės Respublikos Prezidentas.

⁷⁵ „Die Wehrpflicht ist ein so tiefer Eingriff in die individuelle Freiheit des jungen Bürgers, dass ihn der demokratische Rechtsstaat nur fordern darf, wenn es die äußere Sicherheit des Staates wirklich gebietet. Sie ist also kein allgemein-gültiges ewiges Prinzip, sondern sie ist auch abhängig von der konkreten Sicherheitslage. Ihre Beibehaltung, Aussetzung oder Abschaffung und ebenso die Dauer des Grundwehrdienstes müssen sicherheitspolitisch begründet werden.“ Zahlenspiele mit der Wehrgerechtigkeit, *Frankfurter Allgemeiner Politik*, <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/wehrpflicht-debatte-zahlenspiele-mit-der-wehrgerechtigkeit-1464645.html>, 2014 07 31.

kai piliečiai, turintys pareigą atlikti privalomąją karo tarnybą, yra pašaukiami atlikti karo prievolę (net ir remiantis karinio personalo poreikiu), vien atsitiktinumas neturėtų lemti, kas yra pašaukiamas į privalomąją karo tarnybą, o kas ne, prieš tai nepatikrinus jų tinkamumo karinei tarnybai. Priešingu atveju būtų pažeistas konstitucinis asmenų lygiateisiškumas (Konstitucijos 29 str.).

Be to, Lietuvos Konstitucinis Teismas patvirtino esant konstitucinį karo prievolės (privalomos karo tarnybos) institutą, kurio užtikrinimas yra įstatymų leidėjo konstitucinė pareiga. Formuojant ginkluotąsias pajėgas ir sprendžiant, kokia reikalinga karo tarnybos rūšis *inter alia* visuotinė karo prievolė (jos įgyvendinimo formų įvairovės), ar kokia reikalinga karo tarnybos trukmė, svarbu įvertinti geopolitinę situaciją ir valstybės išorinio saugumo aplinką, suderinti tarpusavyje kelias konstitucines vertybes (valstybės ūkio (ekonominį) pajėgumą, kolektyvinio saugumo garantą), atsižvelgti į konstitucinį siekį užtikrinti ginkluotųjų pajėgų veiksmingumą ne tik taikos, bet ir karinės grėsmės (ginkluoto užpuolimo) atveju, o taip pat užtikrinti atskirų karo prievolinkų veiksmingumą gynyboje. Todėl pagal Konstituciją, įstatymų leidėjas, gali suformuoti ginkluotąsias pajėgas remdamasis karinio personalo poreikiu, t. y. taikydamas karių, kviečiamų į bazinius karinius mokymus, kaip vieną iš privalomosios pradinė karo tarnybos atlikimo būdų, ribinius skaičius, kurie turi būti realiai įgyvendinami.

Tai, kad Lietuvoje privalomoji pradinė karo tarnyba (baziniai kariniai mokymai) šiuo metu yra organizuojama savanoriškumo pagrindu, nepažeidžia konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo. Kita vertus, įstatymų leidėjas kol kas neįgyvendino konstitucinėje doktrinoje konstatuotos pareigos įstatymuose įtvirtinti kitokius nei privalomoji pradinė karo tarnyba konkrečius piliečių, neatliekančių privalomosios pradinės karo tarnybos, parengimo ginti valstybę nuo užsienio ginkluoto užpuolimo būdus, kurie gali būti įvairūs.

Vilnius, 2014 m. rugpjūtis